Heidi Kosonen
FT, tutkijatohtori, nykykulttuuri/taidehistoria, Jyväskylän yliopisto

Tuija Saresma
FT, dosentti, yliopistonlehtori, nykykulttuuri, Jyväskylän yliopisto

Reeta Pöyhtäri
YTT, yliopistotutkija, mediatutkimus, Tampereen yliopisto

Paula Haara
YTM, väitöskirjatutkija, mediatutkimus, Tampereen yliopisto

Kaarina Nikunen
professori, mediatutkimus, Tampereen yliopisto

Aleksi Knuutila
FT, tutkijatohtori, nykykulttuuri, Jyväskylän yliopisto

Miia Tikka
YTK, valtio-oppi, Jyväskylän yliopisto

Verkkoviha väkivaltana – vihapuhetutkijoiden näkökulmia

Verkossa kiertäviin loukkaaviin, halventaviin ja väkivaltaisiin ilmaisuihin, meemeihin ja muihin sisältöihin suhtaudutaan toisinaan vähättelevästi. Sanat eivät kuitenkaan ole ”vain sanoja” eivätkä vihamieliset meemit tai videot pelkästään harmitonta viihdettä. Ne voivat haavoittaa syvästi ja aiheuttaa kohteelleen pitkäkestoista vahinkoa. Kyse ei myöskään ole vain yksittäisten ihmisten kokemuksista. Vihapuhe on verbaalista väkivaltaa (Saresma et al. 2021; Saresma et al. 2020), joka on yhtä haitallista kuin muukin väkivalta. Esimerkiksi verkkovihalla on tutkittu olevan vahingollisia vaikutuksia paitsi ihmisten toimintaan ja hyvinvointiin myös yhteiskunnalliseen ilmapiiriin (Knuutila et al. 2019).

Olemme tarkastelleet vihapuhetta ja verkkovihaa yhdessä jo useammassa tutkimushankkeessa, joissa on keskitytty vihapuhetta kohtaavien ihmisten kokemuksiin, vihapuheen tuottajiin ja levittäjiin sekä verkkovihaan ilmaisukeinona ja sille ominaisiin alustoihin.[1] Kaikilla ryhmämme tutkijoilla on myös aiempaa kokemusta esimerkiksi rasistisen ja misogyynisen vihapuheen ja rankkojen aineistojen, kuten kuolemaa käsittelevien tekstien tai elokuvien, tutkimisesta. Tulenherkkiä aiheita tarkastelevina tutkijoina meillä on myös omakohtaisia kokemuksia vihapuheen kohteena olemisesta. Esimerkiksi juuri verkkovihan tutkiminen altistaa meidät vihamieliselle ja halventavalle palautteelle.

1 Valtioneuvoston VN-TEAS-hanke ”Viha Vallassa: vihapuheen vaikutukset yhteiskunnalliseen päätöksentekoon”, 2019; VN-TEAS-hanke ”Verkkoviha: vihapuheen tuottajien ja levittäjien verkostot, toimintamuodot ja motiivit”, 2022; ”HAFFECT” eli ”Verkon affektiiviset käytännöt: vihapuheen tuottaminen, kokemus ja hallinta digitaalisella aikakaudella”, Suomen Akatemia, 2021–2025.

Näkökulmat • Heidi Kosonen, Tuija Saresma, Reeta Pöyhtäri, Paula Haara, Kaarina Nikunen, Aleksi Knuutila ja Miia Tikka: Verkkoviha väkivaltana – vihapuhetutkijoiden näkökulmia, 74–82.

Pohdimme tässä näkökulmatekstissä osin omakohtaisesti vihapuheen ja väkivaltaisten sisältöjen kohtaamisen vaikutuksia – sitä, miten niiden tarkasteleminen vaikuttaa meihin tutkijoina. Millaisia tunteita tällaisten aineistojen tutkiminen herättää, miten ne vaikuttavat tutkimusprosesseihin, ja millaisia selviytymiskeinoja meillä on väkivaltaisten sisältöjen kohtaamiseen? Kontekstualisoimme pohdintojamme kuvailemalla, millaisia sisältöjä tarkastelemme. Keskitymme Ylilaudalla ja Partisaani.com-verkkosivulla esiintyviin aineistoihin, jotka koostuvat tekstin lisäksi kuvallisista materiaaleista. Ymmärrämme kuvallisten sisältöjen kattavan sekä visuaalisia että audiovisuaalisia aineistoja, ja erittelemme niitä tekstissä vain tarpeen mukaan.

Verkkovihaa Ylilaudalla ja Partisaani.com-sivustolla

Kärkevä kielenkäyttö on ominaista digitaaliselle kulttuurille. Niin on myös vahva ja aggressiivinen visuaalisuus (Paasonen 2011): sosiaalisen median alustoilla myös kuvan ja sanan tai kuvan ja äänen yhdistelmät tai pelkkä kuvallinen ilmaisu ovat suuressa roolissa. Kuvamakrot eli ”meemit”, valokuvat, videot ja muut kuvakulttuuriset materiaalit ovat osa verkon ylirajaista (Vainikka 2016) ja viraalia (Shifman 2013) taloutta, ja niiden avulla viha tarttuu ja leviää tehokkaasti. Kuvallisuudella on merkittävä rooli erinäisillä kuvalaudoilla ja sosiaalisen median alustoilla leviävässä ja levitettävässä vihapuheessa (Goldenberg & Finkelstein 2020). Esimerkiksi Facebookin äärioikeistolaista populistista vihapuhetta tutkineet Jamie Bartlett ja Alex Krasodomski-Jones (2015) toteavat vihaa viestivien kuvien tai videoiden olevan yleisin ja tehokkain vihapuheen väline kaikissa tutkimuksessa tarkastelluissa maissa (Ranskassa, Unkarissa, Italiassa ja Isossa-Britanniassa). Kuvallisten materiaalien helppo muokattavuus sekä kyky tiivistää informaatiota ja vedota ihmisten tunteisiin on tehnyt niistä käyttökelpoisia, kun halutaan leimata ja halventaa ihmisryhmiä jopa poliittisissa tarkoituksissa (esim. Horsti 2016; Rodley 2016). Leimaamiseen käytettyjä kuvia ja videoita myös poistetaan sosiaalisen median alustoilta harvemmin kuin selkeän rasistisia tekstejä, sillä visuaalisia sisältöjä on vaikeampi lukea automatisoidusti, ja niiden monitulkintaisuuden vuoksi jää usein tulkinnanvaraiseksi, rikkovatko ne alustojen sääntöjä.

Verkkoviha-hankkeessa tarkastelimme vihapuhetta eri metodeja hyödyntäen. Havainnoimme verkkovihan tuottamista ja levittämistä erinäisillä suomalaisilla keskustelupalstoilla ja sosiaalisen median alustoilla, kuten kuvalauta Ylilaudalla ja äärioikeistolaisella Partisaani.com-sivustolla (tästä lähtien Partisaani). (Saresma et al. 2022.) Ylilauta on suomenkielinen kuvalauta, jossa vuorovaikutus tapahtuu erilaisissa keskustelulangoissa pääosin anonyymisti (ks. Vaahensalon artikkeli tässä julkaisussa). Ylilauta on erityisesti nuoren käyttäjäkunnan suosiossa, ja sen voi nähdä edustavan tietynlaista ironista ja kyynistynyttä ”diginatiivien” yhteisöllistä kulttuuria. Ylilaudalle on olennaista provokatiivinen kielenkäyttö. (Saresma et al. 2022.) Se on myös yksi suomenkielisen meemikulttuurin synnyinsijoista (Vainikka 2016). Partisaani taas on äärioikeistolainen vastamediasivusto, joka julkaisee poliittisesti värittyneitä, nationalistista agendaa tukevia juttuja (Saresma & Tulonen 2022). Se pyrkii sivuston oman kuvauksen mukaan ”yhdistämään kansallismielisiä ja tarjoamaan alustan syvälliselle kulttuurianalyysille sekä hyökkäyksille nykyeliittiä vastaan”. Sivustolla julkaistut artikkelit ovat useimmiten kansainvälisiltä vastamediauutissivuilta (Breitbart, Free West Media) suomennettuja lyhyitä tekstejä, jotka tukevat Partisaanin nationalistista linjaa. Aihepiiri on leimallisesti äärioikeistolainen ja suhtautuminen poliittisiin vastustajiin – esimerkiksi vihervasemmistoon tai ”liian NATO-myönteiseen” perussuomalaisiin – on aggressiivista.

Ylilaudalta ja Partisaani-sivustolta kerätyssä materiaalissa on moninaisia misogyynisiä, homofobisia, transfobisia, rasistisia, islamofobisia ja antisemitistisiä tekstejä, meemejä, videoita ja kuvituskuvia. Ihmisryhmiä halventavat kuvasisällöt nojaavat usein tunnettuihin negatiivisiin stereotyyppeihin. Esimerkiksi muslimeja ja afrikkalaistaustaisia ihmisiä kuvataan primitiivisinä, vähä-älyisinä ja eläimellisinä (seksuaali)rikollisina (Nikunen 2010; Horsti 2016; Saresma 2018), kun taas karikatyyrimaisesti piirretyt juutalaiset hahmot esiintyvät salaliittoteoreettisissa sisällöissä (Kimmel 2018, 139; Räikkä 2021; Kivioja 2022). Myös esimerkiksi ilmastoaktivisteja ja kotimaisia poliitikkoja pilkataan kuvin ja sanoin. Lisäksi paikoin esiintyy haavoittuvassa asemassa olevien ihmisryhmien kohtaaman väkivallan ihailua väkivaltaisissa piirroksissa, kuvakollaaseissa ja videoissa. Tarkastelemamme materiaalit ovat siten väkivaltaisia monin eri tavoin. Ne paitsi kuvaavat väkivaltaa eksplisiittisesti myös edustavat symbolista ja rakenteellista väkivaltaa, joiden tarkoitus on leimata ja mustamaalata poliitikkoja tai yhteiskunnallisesti haavoittuvassa asemassa olevia ihmisryhmiä.

Yhtäältä sivustojen materiaalit kiihottavat vihaan halventamiaan ihmisiä ja ihmisryhmiä kohtaan, toisaalta niiden avulla leimataan ja kritisoidaan valtamediaa ja poliittisia vastustajia. Poliitikoista ja jutuissa käsitellyistä vähemmistöryhmien edustajista valitaan mahdollisimman huonoja kuvia, joiden avulla nämä pyritään esittämään naurunalaisina tai epäuskottavina. Tarkastelemamme sisällöt toimivat myös välineenä konservatiiviselle poliittiselle ja yhteiskuntakritiikille, jotka saavat voimansa ihmisryhmien leimaamisesta ja halventamisesta. Ylilaudalla erityisesti pääministeri Marin ja tämän naisenemmistöinen hallitus esiintyvät useissa misogyynisissä meemeissä, joissa ministereitä vastaan hyökätään sanoin ja kuvin heitä seksualisoimalla ja seksuaalisesti halventamalla (Saresma et al. 2020; Gasparini et al. 2021; Sakki & Martikainen 2022). Paikoin naispoliitikkojen seksuaalinen halventaminen liittyy myös muiden ihmisryhmien leimaamiseen ja solvaamiseen esimerkiksi Maria Ohisalon johtaman Vihreiden maahanmuuttopoliittista linjaa kritisoivissa meemeissä. Myös seksuaalisesta väkivallasta fantasioiminen on osa kuvastoja, jotka toistuvat rasistisissa ja seksistisissä meemeissä ja kirjoituksissa.

Partisaani-sivustolla kuvilla lisätään valeuutisten affektiivista voimaa. Eri tavoin provosoivat kuvat yhdistettyinä toteaviinkin juttuihin ruokkivat tarkoituksella voimakkaita tunnereaktioita sivuston näkökulmasta marginaalisia ”toisia”, kuten naisia, feministejä, homoseksuaaleja, juutalaisia, muslimeja ja maahanmuuttajia, kohtaan. Sivuston affektiivinen voima perustuukin juuri kuvan ja sanan liittoon. Artikkelit ovat yleensä hyvin lyhyitä, mutta niiden kuvitus vahvistaa äärioikeistolaista ja jopa väkivaltaan kannustavaa viestiä. Kuvituksena käytetään kuvatoimistojen valokuvia, meemejä, kuvamanipuloituja grafiikoita sekä poliittisia sarjakuvia, jotka eivät aina liity käsiteltävään aiheeseen. Kuvasto on tarkoituksellisen provosoivaa: sopivasti valittu kuva pyrkii herättämään yhdessä tekstin kanssa mahdollisimman vahvoja tunteita. (Saresma & Tulonen 2022.)

Tutkijoina väkivaltaisten aineistojen äärellä

Visuaalisten ja audiovisuaalisten materiaalien yhteiskunnallinen ja poliittinen konteksti muovaa sitä, mitä näissä materiaaleissa näemme ja millaisia vaikutuksia niillä meihin on. Juuri kuvallisuuden monitulkintaisuudessa ja sen erityisessä tavassa herättää katsojissa tunteita piilee sen performatiivinen voima. Materiaalien kierrättäjä voi tuskin koskaan ennakoida kaikkia vaikutuksia, joita niillä on. Samaankin kuvaan tai videoon voidaan suhtautua eri tavoin riippuen siitä, millä alustalla se on

julkaistu, kuka sitä katsoo ja millaisessa yhteydessä se esitetään. Tietyn verkkoyhteisön ulkopuolella meemien kaltaiset sisällöt saattavat näyttää merkityksettömiltä tai tulla väärin tulkituiksi. Kuvan tai videon yhteyteen liitetyt tagit ja teksti sekä kuvan saamat reaktiot muovaavat myös kuvan merkityksiä. Samalla kuvien ja videoiden tarkasteleminen paljastaa, miten eri ilmiöitä kuvataan, miten representaatioiden avulla tuotetaan ymmärrystä maailmasta ja millaisia jaettuja käsityksiä asioista yhteiskunnassamme kiertää.

Seuraavassa kuvaamme sitä, miltä aggressiivisten tai väkivaltaisten sisältöjen tutkiminen meistä tuntuu. Osa meistä on tutkinut vihapuhetta yli kymmenen vuoden ajan. Varsinkin alussa Hommaforumin ja YouTuben keskustelut järkyttivät, sillä muista ihmisistä puhuttiin vihamielisesti ja rasismi oli näillä sosiaalisen median alustoilla voimakasta. Sosiaalisen median perkaaminen on vuosien varrella tuntunut raskaalta, ja sen sisältämä väkivalta ja väkivallan ihannointi on ahdistavaa luettavaa. Enemmän kuin väkivallalla uhkailu meitä ovat ahdistaneet todelliset, esimerkiksi raiskauksia koskevat uutiset ja niitä seuraavat sosiaalisen median keskustelut. Aineistossa on järkyttänyt se, kuinka paljon pahaa ihmiset voivat tehdä toisilleen. Aineiston läpikäyminen yksin voi olla erityisen vahingollista, ja meitä onkin auttanut sen haltuunotto pienissä paloissa sekä keskusteleminen kollegoiden kanssa. Tutkimusryhmään tai samankaltaisten aineistojen yhdistämään työyhteisöön kuulumisella on suojaava vaikutus: on muita, joiden kanssa voi puhua kokemuksistaan. Olemme huomanneet, että tekstisisältöjen tarkastelu on helpompaa kuin kuvallisten materiaalien, jotka nykyisin valtaavat yhä enemmän tilaa digitaalisessa kulttuurissa. Kaikista rankimmalta on tuntunut tosielämän väkivaltaa kuvaavien videoaineistojen tarkastelu.

Ajan myötä väkivaltaa tihkuviin keskusteluihin tottuu ja niihin oppii ottamaan etäisyyttä. Ajan kuluessa tunnistaa myös kuvastojen toistuvat lainalaisuudet ja käytännöt, joita pystyy jo ennakoimaan. Samoin pelkkää tekstiä sisältävissä keskusteluissa oppii tunnistamaan käytetyn retoriikan ja argumentaation. On tyypillistä, että aggressiivisissa verkkosisällöissä käytetään samoja, keskustelua seuranneelle varsin tutuiksi käyneitä kertomuksia ja väitteitä, joita on toistettu lukuisia kertoja aiemmissa vastaavissa yhteyksissä. Tunnistamisessa auttavat tutkijan rooli ja siihen kuuluvat tutkimusmenetelmät sekä analyyttinen lähestymistapa. Kun huomion kiinnittää esimerkiksi keskusteluissa ja kuvastoissa käytettyihin retorisiin ja visuaalisiin tyylikeinoihin, kuten sana- ja kuvavalintoihin, kielikuviin, stereotyyppeihin ja toistoon (ks. esim. Martin 2013) tai nettikeskustelussa esiintyviin erilaisiin diskursseihin ja toistuviin argumentteihin, aineistoa on helpompaa lukea etäännyttäen. Oleellista tutkijantyössä onkin se, että pystyy tunnistamaan keskustelujen historialliset juuret ja toistuvat hahmot, stereotyypit, kuvastot tai kertomukset.

Rasististen ja seksististen kuvastojen osalta hämmästyttää, että ne ovat pysyneet vuosikymmeniä ytimeltään samankaltaisina. Esimerkiksi Suomen maahanmuutto- ja eurooppaministerinä vuosina 2007–2011 toimineesta Astrid Thorsista levitettiin aikanaan hyvin samankaltaista kuvastoa kuin Sanna Marinista nykyään (Nikunen 2015). Yksi esimerkki Verkkoviha-hankkeessa tarkastelemastamme halventavasta sisällöstä on manipuloitu kuva, jossa Marinia esittävän valokuvan päälle on liitetty piirros transnationaalilta meemikentältä tutusta Pepe the Frog -hahmosta (Vainikka 2016). Kyseessä on kuvakaappaus Marinin haastattelusta talvelta 2020, ja alkuperäisessä tilanteessa Marinin päälle on juuri kuohahtanut vissyvettä. Marin istuu kuvassa kuohuvaa pulloa pidellen, mutta sen tilalle on liitetty kuva itkevästä Pepe-sammakosta, joka on asemoitu makaamaan Marinin polvelle niin, että Marin näyttää hyväilevän sammakon roisisti piirrettyä penistä. Näin alkuperäisen kuvakaappauksen roiskuva vesi saa meemissä seksuaalisen, poliitikkoa halventavan merkityksen.

Marinin taustalla näkyy Suomen lippu ja puhujanpönttö, jotka viittaavat arvokkaan tilanteen häpäisyyn ja vihjaavat Marinin ammatillisesta osaamattomuudesta poliitikkona ja Suomen pääministerinä.

Tällainen meemikuva voi merkitä myös tutkijoiden, erityisesti naistutkijoiden, oman työn ja identiteetin halventamista ja sitä, miten heidän akateemista asiantuntijuuttaan ja pätevyyttään julkisuudessa arvostellaan. Sinänsä harmiton, seksuaalisen häpäisyn konnotaatiolla operoiva kuva saattaa siksi jättää erityisen voimakkaan tunnejäljen tutkijaan, vaikka tarkastelluissa materiaaleissa olisi mukana myös sinänsä radikaalimpia, väkivallalla mässäileviä kuvia.

Kun väkivaltaan liittyviä kuvia tarkastelee työkseen, ne tulevat mieleen myös työajan ulkopuolella. Joskus niistä ei tahdo päästä eroon. Tutkijoina joudumme myös kysymään, miten tiettyjä ihmisryhmiä pilkkaava ja heidät vaarallisina rikollisina esittävä kuvasto mahdollisesti vaikuttaa omiin näkemyksiimme näistä ryhmistä. Vaikuttaako se omaan ajatteluumme, että seuraamme ja tutkimme esimerkiksi äärioikeistolaisia, vihapuheen ja väkivaltafantasioiden virittämiä keskusteluja ja kuva-aineistoja? Jos rakentaisimme oman käsityksemme maailman tilasta vain aineistojemme varaan, vaarana olisi, että myös omasta maailmankuvastamme tulisi kovin synkkä ja pelokas. Onkin tärkeää, että seuraamme myös muunlaisia materiaaleja ja näkemyksiä ja pidämme silmämme auki myös positiivisille ja toiveikkaille keskusteluille.

Rasismin ja naisvihan kaltaisia aiheita tutkivat saattavat kohdata myös henkilöön kohdistuvaa uhkaa. Joskus aggressiivinen tutkijoita koskeva keskustelu pysyy netissä ja tutkijat voivat tehdä tutkimusta ikään kuin some-kuplan ulkopuolella. Joskus kuitenkin uutismedialle haastattelujen antaminen saattaa antaa myös ”vastamedialle” kimmokkeen nostaa tutkijoita tikunnokkaan. Tuntuu ikävältä, kun joku etsii sinusta netistä tietoja pahantahtoisessa tarkoituksessa. Onneksi algoritmien muuttaminen ja aika tekevät tehtävänsä: uudet kohut nousevat, ja tutkijat jätetään rauhaan – kunnes seuraavasta tutkimuksesta uutisoidaan.

Professuurin kaltainen ammatillinen asema voi mahdollisesti antaa jonkinlaista suojaa henkilökohtaisia hyökkäyksiä vastaan. Toisaalta tiettyjen alojen tutkijoita arvostellaan pelkän oppiaineen takia. Erityisesti niin sanottujen kriittisten alojen ja aiheiden tutkijat – esimerkiksi kulttuurintutkijat, sukupuolentutkijat, queer-tutkijat, rasismin tutkijat – saavat usein tuntea nahoissaan, että heidän aloillaan tehtyä tutkimusta ei pidetä ”oikeana” tutkimuksena vaan vääristyneenä ja politisoituneena. Myös rahoituspäätöksiin pyritään vaikuttamaan sosiaalisessa mediassa, ja esimerkiksi Suomen Akatemian myöntämää rahoitusta on joukkoistetusti kyseenalaistettu esimerkiksi Twitterissä (esim. Fingerroos 2017; Pöyhtäri 2021). Maalittamisen kohteeksi on omien hankkeidemme lisäksi joutunut moni muukin esimerkiksi sukupuolta, maahanmuuttoa ja erilaisuutta tutkiva hanke.

Viime aikoina tutkijoiden työtä on myös kokemusten jakamisen kannalta vaikeuttanut pandemiasta johtuva etätyöskentely, jonka aikana tunteiden läpikäyminen tutkimusryhmän kanssa on ollut vaikeaa. Kun tutkimuksessa tarkastellaan sosiaalista mediaa, joka on alati muutoksessa, ja uusia kohuja syntyy tuon tuosta, on myös vaikea asettaa rajoja mahdollisesti häiritsevän sisällön lukemiselle. Iltaisin ja vapaa-aikana kännykkään ponnahtaa ilmoituksia merkittävistä uusista tapahtumista ja päivityksistä. Myöskään tutkijoihin kohdistuvat hyökkäykset eivät katso virka-aikaa: meihin on kohdistettu maalituskampanjoita, jotka on ajoitettu ehkä tarkoituksellakin viikonloppuihin. Onpa eräs meistä joutunut puolustautumaan vihamielisiä viestejä vastaan Twitterissä jopa koronassa kovassa kuumeessa maatessaan.

Näkökulmat • Heidi Kosonen, Tuija Saresma, Reeta Pöyhtäri, Paula Haara, Kaarina Nikunen, Aleksi Knuutila ja Miia Tikka: Verkkoviha väkivaltana – vihapuhetutkijoiden näkökulmia, 74–82.

Kuinka vihapuhetutkija voi säilyttää terveytensä?

Akateeminen maailma on tulospaineineen ja kilpailuineen jatkuvaa kamppailua sellaisillekin tutkijoille, joiden aiheet ovat vähemmän tunteita herättäviä kuin väkivallan ja vihapuheen tutkijoilla. Yleiset neuvot työn ja vapaa-ajan rajanvedosta ovat erityisen tärkeitä tulenarkojen aiheiden kanssa työskenneltäessä.

Tutkijoiden ja toimittajien kohtaamaa vihapuhetta ja häirintää selvittäneissä tutkimuksissa on havaittu ahdistavilla kokemuksilla olevan psyykkisiä, fyysisiä, digitaalisia, taloudellisia ja ammatillisia seurauksia (mm. Doerfler et al. 2021; Hughes et al. 2022). Olemme yllä kuvanneet erityisesti psyykkistä kuormitusta, joka on häirintää kokeneiden, siitä kirjoittavien ja sitä tutkivien keskuudessa hyvin yleistä. Seuraukset voivat olla myös kehollisia, vaikka kyseessä ei olisi suoranainen fyysinen väkivalta. Pelkästään vihapuheen ja häirinnän aiheuttama stressi tuntuu kehossa monin tavoin. Digitaalisesti vihapuhe pakottaa tutkijat huolehtimaan sähköisestä jalanjäljestään erityisen tarkkaan. Toisaalta se pakottaa digitaaliseen läsnäoloon jopa sairaana. Häirintä voi myös aiheuttaa vahinkoa esimerkiksi silloin, jos käyttäjätilit kaapataan tai henkilökohtaisia tietoja varastetaan. Tutkijoihin kohdistuvan vihapuheen ammatilliset ja taloudelliset seuraukset voivat olla moninaisia: tutkijan sananvapaus voi kaventua hyökkäysten johdosta, mikä vaikuttaa vaientavasti tutkimukseen, tutkimusaiheiden valintaan, julkisiin puheenvuoroihin ja opetukseen. Työnsaanti voi myös vaikeutua, jos verkossa levitellään tutkijasta perättömiä huhuja. Tämä voi johtaa aiheiden välttelyyn ja itsesensuuriin tai jopa ammatinvaihtoon (Huovinen & Kettunen 2021).

Selviytymiskeinot vihapuhetta ja häirintää vastaan voidaan jakaa karkeasti sopeutuviin (*adaptive*) ja huonosti sopeutuviin (*maladaptive*): vaihtoehtoisia toimintamalleja ovat ainakin sietokyvyn kehittäminen, tilanteelle alistuminen ja välttely. Näiden lopputuloksena voi olla ainakin kyky käsitellä vihapuheen, verkkovihan ja häirinnän seurauksia siten, etteivät ne saa aikaan merkittävää henkilökohtaista vahinkoa. Lopputuloksia voivat olla myös vihapuheen seurauksille ”alistuminen”, eli se, ettei yritä tehdä tilanteelle juuri mitään vaan jatkaa kuten ennenkin. Näin voi toimia esimerkiksi hyväksymällä vihapuheen työn osana tai ”poistumalla” tilanteesta esimerkiksi vaikenemalla (Hughes et al. 2022).

Tutkijoita ei tule jättää selviytymään verkossa tapahtuvista tai muista hyökkäyksistä yksin. Avoin kollegiaalinen tuki ja hankkeiden sisäiset käytännöt auttavat asioiden kohtaamisessa. Tutkimusryhmän kesken olemmekin sopineet käytännöistä, jotka voivat helpottaa korona-ajan etätyöskentelyyn liittyvän eristäytyneisyyden kanssa. Etäkokousten lisäksi on tärkeää luoda tilanteita, joissa ihmiset voivat puhua henkisestä tilastaan ja hyvinvoinnistaan. Olemme myös sopineet, että tietyt tutkimusryhmän jäsenet tarjoavat keskusteluapua sellaisissa tilanteissa, kun tutkija ei halua nostaa asiaa esille yhteiskeskusteluissa.

Yliopistoilla ei ole tähän mennessä ollut selkeitä menettelytapoja tutkijoihin kohdistuvan aggressiivisuuden ja painostuksen varalle, saati selkeää tahoa, kenen puoleen kääntyä tai keiden kanssa jakaa kokemuksiaan. Esihenkilö ja kollegat ovat luonnollisesti yksi taho, johon ottaa yhteyttä. Verkon kautta tutkijoihin kohdistuvia uhkia ei ole myöskään tunnistettu selkeästi, eikä niiden varalle ole ollut yliopistolla selkeitä menettelytapoja. Tänä päivänä tilanne on onneksi toinen. Työnantajalla ja tämän tarjoamilla tukipalveluilla, esimerkiksi turvatoimenpiteillä, tutkimusviestinnän tuella ja työterveydenhuollon palveluilla, on suuri merkitys väkivaltaisia sisältöjä tutkiessa. Jos tutkijoiden odotetaan tutkivan digitaalisen maailman ilmiöitä sekä olevan aktiivisesti läsnä sosiaalisessa mediassa ja muualla julkisuudessa, on työnantajan velvollisuus myös tarjota tukeaan, jos maalittamisen kaltaisia ongelmia ilmenee (ks. myös Pöyhtäri 2021). Onneksi yliopistotyönantajat ovat hiljalleen herän-

neet tukitoimien tarpeeseen. Tähän pitäisi kuitenkin herätä myös ei-työsuhteisten tutkijoiden kohdalla.

Mitä tulee tutkijoiden itsensä saavutettaviin käytäntöihin, on työaikojen noudattaminen ja tarpeellisten taukojen pitäminen tärkeää aineiston käsittelyssä. Työn ja vapaa-ajan välisestä rajasta kiinnipitäminen auttaa myös ahdistavien aineistojen kohdalla. Rajojen vetäminen käy kuitenkin koko ajan yhä vaikeammaksi, sillä myös tutkijoilta, kuten monilta muiltakin ammattikunnilta, odotetaan aktiivisuutta sosiaalisessa mediassa (ks. Kitchin & Fraser 2020). Sosiaalinen media altistaa sekä hyökkäyksille että ahdistaville aineistoille. Siksi sosiaalisen median säännöstely on yksi tärkeä – vaikkakin haastava – selviytymiskeino väkivaltaisten sisältöjen tuottamaan ahdistukseen. Hankkeiden johtajana ja esihenkilönä eteen tulee myös vastuu tutkijoiden ja tutkimusavustajien työhyvinvoinnista ja turvallisuudesta. Tutkimusprojekteissa tulisikin olla selkeät linjaukset siitä, miten aineistojen synnyttämää ahdistusta voi käsitellä, ja ohjeet siitä, miten pitää toimia, kun saa uhkauksia.

Lopuksi täytyy kuitenkin muistaa, että olemme valkoisina (enimmäkseen keski-ikäisinä ja keskiluokkaisina) tutkijoina suhteellisen turvatussa asemassa. Meidän ei ole syytä uhriutua kohtaamastamme vihasta tai painostuksesta vaan pohtia keinoja selviytyä niistä mahdollisimman hyvin sekä kehittää tutkimuksen avulla keinoja, joilla näitä ilmiöitä voi hillitä. On myös hyvä pohtia, kenet asetamme valokeilaan, kun tutkimme vihapuhetta ja verkkovihaa. Verkkovihan merkitysten ymmärtämiseen vaikuttaa väistämättä se, miten aihepiiriä lähestymme: asetammeko keskiöön vihaa lietsovien ryhmien toiminnan ja agendan, vai avaammeko ilmiötä myös vihan kohteeksi joutuneiden kokemusten ja kokemuksellisen tiedon kautta (Nikunen 2021)? Esimerkiksi rodullistetut ihmiset ovat vihapuheen ensisijaisia kohteita, ja he joutuvat kohtaamaan väkivallan uhkaa kenties päivittäin. Meidän valkoihoisten tutkijoiden kohtaama aggressio ja verbaalinen väkivalta on harvoin suoraan henkilöön menevää, eikä ”hutkijaksi” tai ”tyhmäksi feministiksi” nimittely mene samalla tavoin ihon alle kuin monien kohtaama rasismi, seksismi tai homofobia. Tutkijat eivät myöskään ole samanlaisia julkisuuden henkilöitä kuin vaikkapa poliitikot, ja meillä on mahdollisuus pitää matalaa profiilia niin halutessamme. Parhaimmillaan hankalien aiheiden tarkastelusta seuraakin kokemus oman työn merkityksellisyydestä maailmassa, josta pystymme omalla työllämme tekemään oikeudenmukaisemman. Tässä tutkimus kohtaa aktivismin. Väkivaltaisten aineistojen tarkastelu voikin sisuunnuttaa ja energisoida sen sijaan, että tutkijalle lähetetty vihapuhe tai verkon väkivaltaisten sisältöjen tarkastelu lannistaisivat, kuten niiden on toivottu tekevän.

Lähteet

Kaikki linkit tarkistettu 29.8.2022.

Bartlett, Jamie & Krasodomski-Jones, Alex (2015) Counter-Speech Examining Content that Challenges Extremism Online. Lontoo: Demos. Saatavilla: <https://www.demos.co.uk/wp-content/uploads/2015/10/Counter-speech.pdf>.

Doerfler, Periwinkle; Forte, Andrea; De Cristofaro, Emiliano; Stringhini, Gianluca; Blackburn, Jeremy & McCoy, Damon (2021) “I’m a professor, which isn’t usually a dangerous job”: Internet-facilitated harassment and its impact on researchers. *Proceedings of the ACM on Human-Computer Interaction* 5(CSCW2), 1–32. Saatavilla: <https://doi.org/10.1145/3476082>.

Fingerroos, Outi (2017) Turkasen typerää nollatutkimusta. Jyväskylän yliopiston tiedeblogi 22.9.2017. Saatavilla: <https://www.jyu.fi/fi/blogit/tiedeblogi/fingerroos-blogi1>

Gasparini, Francesca; Rizzi, Giulia; Saibene, Aurora & Fersini, Elisabetta (2021) Benchmark dataset of memes with text transcriptions for automatic detection of multimodal misogynistic content. Artificial Intelligence. Saatavilla: <https://arxiv.org/abs/2106.08409>.

Goldenberg, Alex & Finkelstein, Joel (2020) Cyber Swarming, Memetic Warfare and Viral Insurgency: How Domestic Militants Organize on Memes to Incite Violent Insurrection and Terror Against Government and Law Enforcement. NCRI. Saatavilla: <https://networkcontagion.us/reports/cyber-swarming-memetic-warfare-and-viral-insurgency-how-domestic-militants-organize-on-memes-to-incite-violent-insurrection-and-terror-against-government-and-law-enforcement/>.

Horsti, Karina (2016) Digital islamophobia: The Swedish woman as a figure of pure and dangerous whiteness. *New Media & Society* 19:9, 1440–1457.

Hughes, Sally; Slavtcheva-Petkova, Vera; Ramaprasad, Jyotika; Hanitzsch, Thomas & Hamada, Basyouni (2022) *Worlds of Journalism Study: Conceptualising journalists' safety*. Seminaariesitys: Academic consultation on the UN Action Plan on the Safety of Journalists and the Issue of Impunity. Pariisi: UNESCO, 30.5.2022.

Huovinen, Anna-Mari & Kettunen, Reetta (2021) Kuka auttaa vihapuheen uhria? Teoksessa Noora Kotilainen & Johanna Vuorelma (toim.) (2021) *Kun tutkija kohtaa vihaa. Asiantuntijuus, tiede ja julkisuus.* Helsinki: Umpihanki.

Kimmel, Michael (2018) *Healing from Hate: How Young Men Get Into – and Out of – Violent Extremism*. Berkeley: University of California Press.

Kitchin, Rob & Fraser, Alistair (2020) *Slow Computing: Why We Need Balanced Digital Lives*. Bristol: Bristol University Press.

Kivioja, Pasi (2022) *Salaliittoteorioiden ihmemaassa. Tositarinoita ihmisistä kaninkoloissa*. Jyväskylä: Docendo.

Knuutila, Aleksi; Kosonen, Heidi; Saresma, Tuija; Haara, Paula & Pöyhtäri, Reeta (2019) Viha vallassa: Vihapuheen vaikutukset yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. Saatavilla: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161812>.

Kotilainen, Noora & Vuorelma, Johanna (toim.) (2021) *Kun tutkija kohtaa vihaa. Asiantuntijuus, tiede ja julkisuus.* Helsinki: Umpihanki.

Martin, James (2013) *Politics and Rhetoric: A Critical Introduction*. Lontoo: Routledge.

Nikunen, Kaarina (2010) Rakastamisen vaikeudesta: Internet, maahanmuuttokeskustelu ja tunteet. *Media ja viestintä* 33:4, 7–26. Saatavilla: <https://doi.org/10.23983/mv.62919>.

Nikunen, Kaarina (2015) Politics of Irony as Emerging Sensibility of Anti-Immigrant Debate. Teoksessa Rikke Andreassen & Katherine Vitus (toim.) *Affectivity and Race: Studies from Nordic Contexts*. Lontoo: Routledge.

Nikunen, Kaarina (2021) Ghosts of White Methods? Challenges of Big Data Research in Exploring Racism in Digital Context. Big Data & Society. Saatavilla: <https://doi.org/10.1177/20539517211048964>.

Paasonen, Susanna (2011) *Carnal Resonance: Affect and Online Pornography.* Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.

Pöyhtäri, Reeta (2021) Tutkijoihin kohdistuva vihapuhe ja häirintä digitaalisen median aikakaudella. Teoksessa Noora Kotilainen & Johanna Vuorelma (toim.) *Kun tutkija kohtaa vihaa*. Helsinki: Suomen Rauhanpuolustajat ja Rosebud Books, 79–94.

Rodley, Chris (2016) When memes go to war: Viral propaganda in the 2014 GazaIsrael conflict. *Fibreculture Journal*, 27.

Räikkä, Juha (2021) *Salaliittoteorioiden filosofia: Temppeliherroista liskoihmisiin*. Helsinki: Gaudeamus.

Sakki, Inari & Martikainen, Jari (2022) 'Sanna, Aren't You Ashamed?' Affective-discursive practices in online misogynist discourse of Finnish prime minister Sanna Marin. *European Journal of Social Psychology* vol. 52:3, 435–447. Saatavilla: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/ejsp.2827>.

Saresma, Tuija (2018) Politics of fear and racialized rape: Intersectional reading of the Kempele rape case. Teoksessa Peter Hervik (toim.) *Racialization, Racism, and AntiRacism in the Nordic Countries*. New York: Palgrave Macmillan, 63–91.

Saresma, Tuija & Tulonen, Urho (2022) Performing disgust: Affective intersections of misogyny, racism, and homophobia in radical right online discussion. Teoksessa Max Ryynänen, Heidi Kosonen & Susanne Ylönen (toim.) *Cultural Approaches to Disgust and the Visceral*. New York: Routledge.

Saresma, Tuija; Pöyhtäri, Reeta; Kosonen, Heidi; Haara, Paula & Knuutila, Aleksi (2020) Poliittisten toimijoiden kokema vihapuhe sukupuolittuneena poliittisena väkivaltana. *Sukupuolentutkimus – Genusforskning* 33:4, 18–38.

Saresma, Tuija; Karkulehto, Sanna & Varis, Piia (2021) Gendered violence online: Hate speech as an intersection of misogyny and racism. Teoksessa Marita Husso, Sanna Karkulehto, Tuija Saresma, Aarno Laitila, Jari Eilola, Heli Siltala (toim.) *Violence, Gender and Affect. Interpersonal, Institutional and Ideological Practices*. Lontoo: Palgrave Macmillan, 221–243.

Saresma, Tuija; Pöyhtäri, Reeta; Knuutila, Aleksi; Kosonen, Heidi; Juutinen, Marko; Haara, Paula; Tulonen, Urho; Nikunen, Kaarina & Rauta, Jenita (2022) Verkkoviha: Vihapuheen tuottajien ja levittäjien verkostot, toimintamuodot ja motiivit. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. Saatavilla: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164244>.

Shifman, Limor (2013) *Memes in Digital Culture*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.

Vainikka, Eliisa (2016) Avaimia nettimeemien tulkintaan: Meemit transnationaalina mediailmiönä. *Lähikuva* 29:3, 60–77. Saatavilla: <https://doi.org/10.23994/lk.59500>.